

Nagy Csaba

FELÁLDOZOTT NEMZEDÉK

Visszaemlékezések a leventemozgalom történetére

Ezerkilencszáznegyvennégy decemberében történt. Egy zömmel 16-17 éves fiúkból álló, civil ruhás, rosszul felfegyverzett csapat bolyongott Somogy megyében, az előretörő szovjet hadsereg alakulatainak közvetlen közelében. Nagykanizsai leventék voltak, a Vécsey iskolában összegyűjtött, felületesen kiképzett, tapasztalatlan gyerekek, akiket a háború végi fejvesztettség és nyilasörület lökött védtelenül a frontra. 1945 első napjaiban fogságba estek. Többségük soha nem tért haza. A szovjet hadsereg katonai törvénytörése ítélték felettük: néhányukat golyó általi halálra, többségüket sokévi kényszermunkára ítélte. Hazatérésükre a GULAG lágereiből csak Sztálin halálát követően volt lehetőség. Pedig ártatlanok voltak: a hazatérés, diverzánstevékenység, kémkedés vádjával 8-10 évre ítélt fiatalok a vádat sem értették, mely az életüket forgatta fel.

Szovjet emberek milliói mellett legalább százezer, Magyarországról elhurcolt fogoly is raboskodott a GULAG lágereiben, háborús bűnösökként súlyos kényszermunkára ítélve. Tízből kilenc elpusztult az embertelen körülmények között. Az 1960-as évektől kezdve egyéni kérelmezésre túlnyomó többségüket a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróóságának Katonai Kollégiuma, bűncselekmény hiányában, rehabilitálta.

✱

Az első világháború elvesztése után hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az országban csak kis létszámú hadsereg maradhat. Az országon belül ugyanakkor nem volt válasz arra a kérdésre, hogy mi legyen a feleslegessé vált tisztí és altisztí karral, s vajon hogyan lehetne megteremteni a későbbi hadsereg utánpótlásának lehetőségét? Egyetlen megoldásként az mutatkozott, hogy a katonai előképzést is biztosító testnevelésre kötelezik az ország teljes ifjúságát. Így létrejött egy új intézmény, melynek tagjai, a 12-21 éves fiúk sportoltak, erősödtek, miközben oktatóik a hagyományos erkölcsi értékrendet, az erőt, az egészséget, a vitézség kultuszát

növesztették bennük. Megszületett a leventemozgalom. Ekkor még senki sem készült egy második világháborúra.

Berentés Tamás: Édesapám egy kis faluban volt körorvos, és ott, abban a faluban találkoztam először leventékkel, igazi leventékkel. Meztelábások voltak, a vállukon fapuska volt. És lelkesen énekelték: „Csínom Palkó, csínom Jankó...” Megdobbant a kis gyermekszívem, hogy bárcsak én is köztük lehetnék! Pedig az én lábamon cipő volt, meg harisnya is volt, és hát jóllakott voltam, azok közül meg bizony nem mindegyik volt az. De kipirult arcocskájukon láttam, hogy milyen büszkén viselik a fejükön a leventesapkát. Mert leventesapkája és jelvénye mindegyiknek volt. Ha nem volt rá pénze, akkor megkaphatta ingyen.

Rózsás János: Amikor harmadik polgáristák lettünk, tehát elmúltunk 12 évesek, akkor a nagykanizsai polgári iskolában minden kedden csak két órát tanultunk, a másik négy óra leventefoglalkozás volt. Télidőben tantermi foglalkozásra mentünk, akkor térképolvasás, hazafias felolvasások meghallgatása volt a feladat. Nevelő célzatú könyvekből hallgattunk részleteket, lelkesítő dolgokat. Meg aztán a trianoni eseményekről, az elszakított országrészekről tartottak nekünk előadásokat. Hazafiasságra meg emberi tartásra neveltek bennünket.

Hársfalvi Ferenc: Megmondom őszintén, én nem sokat jártam a leventébe, mert én a leventezenekarban voltam basszeinkürtös. Nálunk minden vasárnap a leventéknek gyülekező volt, mentünk misére. Leventébe kötelező volt mindenkinek menni, minden héten volt foglalkozás. Aki nem ment el egyszer vagy kétszer, azt berendelték. Nagy következménye persze nem volt, be volt zárva két órára vagy két és fél órára, utána kiengedték.

Nagy István: Falun volt nagy szükség erre az intézményre, hogy ne engedjék elkallódnia a fiatalokat. Foglalkoztak velünk abban a hat-hét-

nyolc évben, amíg katonakötelesek lettünk. Soha nem felejttem el, volt leventeszertár, ott voltak bokszesztyűk, kard, sokszor nekiálltunk egymással bokszolni. Ilyen lehetőség talán sokkal több volt, biztos, hogy több, mint most. Fegyveremre oktatták akkor a fiatalokat.

*

A leventék képzése korosztályonként elkülönült. Az alapfok, 12-16 éves kor között, a sportot és az erkölcsi nevelést helyezte előtérbe, a vitéz katona alakját rögzítette a kisdíákokban. 16 éves kortól megkezdődtek a katonai képzések, elsősorban az alak és az alapfokú harci képzés. 19 éves korukban a leventék már harcászati gyakorlatokban is részt vettek, tanultak a mentésről, a tűzoltásról, a tűzből mentésről, diverzánssok elfogásáról, őrséget adtak és menetgyakorlatokat végeztek. A 21 éves fiatal pedig már hadköteles volt.

Az 1920-as évek végére a leventéképzés célja megváltozott, lassan, szinte észrevétlenül. A katonaság fizikai és szellemi terhelését, a fiatalok felnőtte válását segítő testi-erkölcsi felkészítés helyett egyre nyíltabban vállalt cél lett a tényleges katonai szolgálatot előkészítő koncepció. Az egységes és tömeges katonai előképzésre az áttérés 1927-ben történt. Az új alapelv az lett, hogy a nehézkes, földműves népet, a leendő katonát, önálló, fűrge, rugalmas, küzdőképes egyénné fejlesszék.

Berentés Tamás: Aki nem vált be katonának, az úgy szégyellte magát, hogy elbujdosott a faluból. A katonaság nemcsak arra volt jó, hogy legyen hadra kész férfi, hanem arra is, hogy a fiatalemberből férfit neveljen. A három év alatt a falusi legény, aki leszerelt, már megházasodhatott, mert férfi lett belőle. Csak néztek rá a lányok, de a többi férfiak is! Aki nem volt katonaviselt, azt lenézték.

Szabó Zsigmond: Nagyon sok menetgyakorlat volt, nagyon sokat kellett futni. A gyalogos katonánál elvárás volt, hogy napi harminc kilométert meg tudjon tenni. Ehhez aztán rengeteget sétáltattak, meneteltettek bennünket. A tanárok általában mind tartalékos tiszték voltak, akiknek nagy része megjárta az első világháborút. Meg hát közben voltak bent fegyvergyakorlaton, hiszen a tartalékosokat mindig be-be-

szipkálták. Úgyhogy azt hiszem, az a 14-15 éves ifjú, aki levente volt, elsajátította azokat a dolgokat, amit egy katonának, egy újoncnak tudnia kellett.

Fenyvesi József: Nemes dolognak tartottuk azt, hogy vasárnap is elmentünk kiképzésekre. Az nem egy léha foglalkozás volt, összetartott bennünket. Olyan volt, mint egy osztály, ahogy az az iskolában szokásban volt. Kialakult a testvériség, kialakult az, hogy a leventében egymást megbecsültük.

*

*A mozgalom katonai irányítása a 30-as években folyamatosan erősödött. Végül 1938 márciusában Magyarország elnyerte a fegyverkezési egyenjogúságot, innentől kezdve a leventéképzés is tisztán katonai jellegű lett. Vállal célja, hogy a bevonulás után már ne kelljen az időt egy másodrendű feladatra - az alapkiképzésre - fordítani. Így a menetgyakorlatok, a jelentés, tisztelgés, katonai rendfokozatok ismerete és egyéb, alapvető fegyvelmezési szabályok már a leventékre is kiterjedtek. A foglalkozásokról való távolmaradást szigorúan büntették. 1940 márciusában országos lapjuk, a **Szebb jövő!** is hírül adta egy nagykanizsai fiú egy hónapos börtönbüntetését, melyet rendszeres mulasztásai miatt szabtak ki rá. Bevezették a leventepróbát, ahol az általános magatartást is értékelték, s számot kellett adni a katonai ismeretek elsajátításából. A felső irányítást fokozatosan a hadügy vette át.*

A honvédség közvetlen tartalékeként a leventéből évente körülbelül 100 ezer fiatal került ki. Ám vették-e ténylegesen hasznukat? 1942-ig ugyanis a magyar csapatok nem vettek részt nagyobb hadműveletekben, így hiányosság az utánpótlásban sem mutatkozott. A leventék mozgósítására tervek azonban már az 1940-es évek elejétől születtek, bár az eredeti elképzelések szerint csupán a haditermelésbe vonták volna be őket. A tervek szerint 1944-re már valamennyi, legalább 18 éves leventének meghatározott ideig dolgoznia kellett volna a hadiipar valamely szektorában. Totális mozgósításukra azonban csak a nyilas hatalomátvétel után került sor.

Egyéb katonai intézkedései mellett Szálasi 1944 októberétől - leszállítva a hadkötelezett-

ség alsó korhatárát - a 14 és 20 év közötti leventéket is bevonultatta katonai, sőt, frontszolgálatra. Egy részüket Németországba szállították, speciális kiképzésre. Céljuk szerint ottani utóvédharcokban, repülőterek, rejtett objektumok védelmében akarták bevetni az alig képzett, civil ruhás fiatalokat.

Az első önkéntes magyar SS-alakulat a Hunyadi Páncélgránátos Hadosztály volt. Ide már a 17-20 éves fiatalokat toborozták, de szülői engedéllyel - melytől sok esetben eltekintettek - a 17 év alatti gyerekeket is fogadták.

Rózsás János: Amikor 1944 októberében Szálasi átvette a hatalmat a már megszállt Magyarországon, mint volt vezérkari tiszt nagyon jól tudta, hogy a magyar ifjúság értékes katonai előképzésben részesült. Az utolsó erő megfeszítésével mozgósította is a még meg nem szállt magyar területeken a leventéket. Voltak, akiket Németországba szállítottak további kiképzésre, másokat pedig, főleg az idősebb korosztályt, a frontra dobták. Nahát, ez egy kalandor vállalkozás volt. Mert akkor, a háború vége felé a rend már mindenütt oszlóban volt, sem a harcok készsége, sem a fegyverzettség, egyáltalán semmi feltétel nem volt meg ahhoz, hogy ténylegesen, hatékonyan az ifjúságot a harcokban be lehessen vetni. Ezt az ifjúságot egyszerűen feláldozták a háború oltárán.

Nagy István: Sose felejttem el, mielőtt elmentünk Tapolcára, munkatáborba, orvosi vizsgán estünk keresztül. Beváltam katonának. Nem számított akkor már a kor, hiszen voltak 17-18 éves leventék is, akiket a frontra kidobtak. Jött a hír, hogy kivisznek mindenkit Németországba, vagy pedig belépnek valamilyen akkor létrejött alakulatba, mint a Szent László Hadosztály, vagy a Hunyadi-páncélosok. Valahova mindenkinek tartoznia kellett.

Szertics László: A biciklimre ültem, bejöttem Kanizsára, és akkor utolért egy másik biciklista. Visszanézett, leugrott a bicikliről: - Szepi, talán csak nem a sorozásra jöttél? - Mondom: miféle sorozás? Én nem tudtam róla a világon semmit sem. Mondta, hogy most a Hunyadi-ba soroznak. - Azért ugye, csak nem fogsz kiszakadni az izéből, az osztályközösségből? - Hát, nagyon jó viszonyban voltunk mi egymással. Osztálytársam volt, nem tudtam, mit csináljak.

Higgye el, tudtam, hogy rosszat teszek, Isten bizony tudtam. Mégis - azt mondta - csak nem fogsz kilógni a sorból? Elmentem vele a gimnáziumba, ott volt a sorozóbizottság. Fél óra alatt hunyadista lettem. Otthon alig mertem megmondani, de muszáj volt, mert meglátták a pófámon, hogy milyen hülyeséget csináltam. Azt mondta az apám: ne is ránts rá! Addigra, mire ti bevonultok, itt már nem lesz Magyarország! November 12-én aztán mégis be kellett vonulni. Ez volt a leventeség vége...

Nagy István: ... Hát aztán így lettünk mi ilyen 17-18-19 éves fejjel önként bevonulók... Volt egy katonai parancsnokság itt Pacsán, ott dolgozott egy nálam öt-hat évvel idősebb fiú. Akkor már zászlósi rangban volt, azt hiszem Lalinak hívták. Kidobolták, hogy a leventéknek hol kell gyülekezniük háromnapos hideg élelemmel, ruhával. Akkor megkeresett bennünket ez a Lali, és azt mondta, hogy ha nem akarunk kimenni Németországba, akkor ők el tudják intézni, hogy itthon maradhassunk, csak később majd be kell vonulnunk. Hát egy hónap, vagy négy-öt hét múlva megkaptuk a behívót, és akkor aztán bevonultunk Nagykanizsára.

Rózsás János: Tudtuk azt, hogy közeledik a front Magyarország felé. Tudtuk, hogy már a Kárpátokban vannak. Ereztük, hogy közeledik felénk a szovjet megszállás, amitől, ugye, az 1919-es véres kommün óta rettegett a magyar nép. De az, hogy bevonultatnak bennünket és a frontra dobnak, erről nem is álmodtunk, nem is gondoltuk. Ez egy lázalom volt, amit velünk csináltak. Az engedelmességre lettünk nevelve, ezért nem is lehetett volna ezt így megtagadni, mert abban a pillanatban az ember törvényen kívüli állapotba helyezte volna magát. Másrészt a falragaszok bizony úgy fogalmaztak, hogy „felkoncoltatom, helyben agyonlövöm...” - és leventéket, nem is egyet lőttek agyon szökevényként. Nem volt üres szó a fenyegetés. Tudtuk nagyon jól, hogy az életünkkel játszunk.

Nagy István: Sose felejttem el, kint várakoztunk az úttesten. Kijött egy nyilas karszalagos, mondja ránk mutatva, hogy most mit csináljon itt ezekkel, tegnap ment ki egy szerelvény Németországba... Ezt hallottuk. Végül áttettek a magyar hadsereghez, leadtak bennünket. Ott volt egy hadnagy. Azt mondta: „Fiúk, holnap

adok maguknak egy nyílt parancsot, aztán irány a front." Így kerültünk ki Somogyba. Somogy-liszó, Bolhás környékére vittek, meg volt meredve ott az arcvonal. Velünk szemben a bolgárok voltak, innen magyarok, de mind fiatalok.

Nagykanizsán a Gábor Áron laktanya lett a leventék fő gyűjtőhelye. A kiképzőközpontok közül legismertebb talán a Vécsey iskola, az úgynevezett Vécsey-alakulat felkészítőhelye. Itt különleges feladatra, azonnali bevetésre, diverzán feladatokra két csoportot próbáltak kiállítani. Megismertették őket a fegyverekkel, bemutatták a robbanószerek használatát, működését - de csak szóban, éles lőszer és tényleges gyakorlat nélkül. Az így kiképzett leventék egy csoportját 1944. december végén a somogyi front-ra vezényelték, ahol 1945 első napjaiban szovjet fogságba estek. A szovjet haditörvényszék a szakaszparancsnokokat halálra, a leventéket kényszermunkára ítélte Pécsen, 1945. január végén. A kanizsai laktanyában maradt leventéket 1945 március elején, a szovjet front közelével szélnek eresztették. Sorsuk mégis ugyanaz lett, mint fogságba esett társaiké: le tartóztatták, otthonukból hurcolták el őket. A megszálló Vörös Hadsereg katonái minden esetben hozzájutottak a különböző, leventékből verbuválódott magyar csapatok névsorához, és a szovjet hadbíróóság front mögött működő szervei futószalagon ítélték el őket 10-25 év kényszermunkára mint terrorista, diverzáns háborús bűnösöket.

Rózsás János: Engem SAS-behívóval hívtak be. Páncélöklő-kiképzést kaptunk, de már csak szóban. Olyan fegyverhiány volt, hogy azt nem engedhették meg maguknak, hogy akár a szemünk láttára is elsüssenek egy Panzerfaustot, egy páncélöklőt, hanem táblán lerajzolták, hogy hogyan néz ki, hogyan kell a gyutacsot beletenni, hogyan kell vállra tenni, és hogyan kell úgy kilőni, hogy a sugár le ne perzseljen bennünket... Ilyen szóbeli kiképzést kaptunk, és azzal az egyetlen páncélöklővel, mellyel felszerelték bennünket, azzal kellett volna a Mecsekben egy tankot kilőnünk.

Nagy István: A Vécsey utcában volt egy iskola, oda vonultunk be. Lehetünk 180-200-

an. Aztán mentünk menetgyakorlatra. Megmutatták, hogy a gyújtózsínórral hogyan kell robbantani. Letették elénk a tányéraknát, le kellett feküdnünk a földre, aztán felrobbantották. Így szoktatták az embert az ilyen furcsa dolgokhoz. Talán három hetet lehettem ott, egyszer aztán elvittek bennünket Bocskába. Ott már német katonák is voltak, egyenruhás SS-esek. Jött a hír, hogy hamarosan beöltöztetnek minket német egyenruhába. Akkor tizenegyen összebeszélünk és jelentkeztünk kihallgatásra. Kértük, hogy engedjenek át bennünket a magyar hadseregbe, mert ki akarunk menni a frontra. Ott, Bocskában találkoztam fiatal gyerekekkel, akik már vonatokról szökdöstek vissza, amikor szállították ki a nyilasok őket Németországba. Tudta ott már mindenki, hogy ezt a háborút a németek elvesztették.

Hársfalvi Ferenc: A tizenhetedik évemben voltam akkor. Huszonnyolc januárjában születtem, és ez volt 1944. december 25-én. Fiatal, büszke srácok voltunk, volt bennünk élet. Amikor vége volt a kiképzésnek, a front már itt állt Marcalinál, ott tettek át bennünket. Ez már kapkodás volt a németek részéről is: szervezték a front megállítását, mi meg, fiatal fejjel, nem tudtuk felfogni, hogy mekkora erő áll velünk szemben.

Rózsás János: Megmutatták a német állásokat: ha visszafordulunk, ha nem kelünk át a fronton, akkor azok a géppuskák fognak bennünket lekaszálni. A németek ilyen szeretettel és barátságosan eresztettek minket útnak. És az a tragédia, hogy sikerült is az éjszakai átkelés a fronton, de a csömendi erdőben, Marcalin túl, kettészakadt a csapat. A parancsnokaink, a németek, a rádiósok valamerre elmentek, mi pedig leszakadtunk tőlük, és az erdőben bolyongva, megvirradtunk. Akkor láttuk, amikor kivilágosodott, hogy magunkban vagyunk. (Hogy ötvennyolcan voltunk, azt már később az oroszok számolták meg.) Magunkban vagyunk, egy csapat fiú, sehol egy parancsnok, senki. Erre mi - nagyon fáradtak voltunk, mert már napok óta hajszoltak bennünket - lefeküdtünk. Azt mondtuk, alszunk egyet, ha felébredünk, akkor majd megbeszéljük, hogy mit csináljunk. Oroszok jártak az erdőben, elindultak nyulászni, közben ránk bukkantak... Igen, hát ezt a kedélyes találkozást bizony kemény fogadtatás követte, mert a tiszt

tek, az elhárítás, a GPU már nagyon komolyan vette a dolgot. Ok már háborús bűnösként, fasisztaként, partizánként fogadtak bennünket. Arról volt szó, hogy azonnal ki is végeznek.

Hársfalvi Ferenc: Vittek, hajtottak bennünket. Útközben láttuk, hogy valami árkot, talán lövészárkot ásnak az út mentén. Na, elbúcsúztunk egymástól, itt lesz a bukfenc! Na gyerekek, van még öt perc, négy perc, három perc... Aztán hajtottak tovább bennünket. Akkor úgy éreztük, hogy ma végünk. Könnyek nélkül. És mentünk tovább, vittek tovább bennünket. Tizenhat évesen.

Fogságba esés után megvoltak a nagy vallatások, adatgyűjtések. Sorolták, hogy mit követtünk el, milyen diverziót meg egyéb ilyesmit. Pedig nem csináltunk az égvilágon semmit sem. Az orosz nyelvet egyáltalán nem is értettük. Tolmácsok ugyan voltak, olyan ruszinszerű emberek lehettek, akiket hoztak magukkal. Alig értették meg, hogy mit is akarnak mondani, mert egy se tudott rendesen magyarul.

Rózsás János: Jogi védelem vagy ilyesmi, semmi nem volt. Nem is értettük, hogy miről van szó. Én 16 oldalas jegyzőkönyvet írtam alá, s a mai napig sincs fogalmam, hogy abban a 16 oldalban mit írtak össze a háromszori kihallgatás során. Én mondtam egy mondatot, a lengyel tolmácsolta a másikat, s közben a tiszt, a szovjet őrnagy írt egy fél oldalt. Az aztán az ő fantáziájára volt bízva, hogy mivel terhel meg engem abban a jegyzőkönyvben. Fogalmunk sem volt, hogy miről van szó. A mai napig sem tudom, hogy voltaképpen mi volt az a vétség, amivel én kiéraemeltem a tíz esztendő. Kilencet halálra ítélték közülünk, négyet 15 évre, a többi pedig tíz évet kapott. Tizenöt és húsz év közöttiek voltunk...

Hársfalvi Ferenc: Pécssett volt egy iskola, ott volt az ítélethirdetés. Kinevettük a bírót, amikor felolvasták, hogy ki mennyit kapott. Mi nem tudtuk, hogy az a paragrafus mit jelent, pedig a legszigorúbbakat hozták ki nekünk. Hazaáru-lással vádoltak minket. De hát milyen hazaáru-lást követhettünk el mi, amikor nem voltunk orosz állampolgárok? Egy idegen állampolgárra hogyan lehet olyan paragrafusokat kihozni, hogy hazaárulás? Az 58-as paragrafusban minden benne van. Én tizenöt évet kaptam.

Berentés Tamás: Kiadták az NKVD szerveinek, hogy hány személyt kell összeszedniük. Tudták ők jól, hogy Magyarországon kötelező volt a leventemozgalomban részt venni. Ki mondták, hogy az, aki levente volt, az a Szovjetunió ellen tört, még hozzá a legaljasabb módszerrel. Azok csak arra vártak, hogy valahol hátulról, sötétben ledöfjék a felszabadító hadsereg tagjait, tekintet nélkül arra, hogy a háború már esetleg be is fejeződött. A leventék egy fitkos mozgalom tagjai. Aki felesküdt mint levente, annak kötelessége is úgy viselkedni, mint a valamikori szovjet partizánoknak meg az Ifjú Gárdának. Aki levente, az a Szovjetunió ellensége, más nem is lehetett. Elég volt ez ahhoz, hogy elítéljenek 8-10 évre.

Nagy István: Azt mondták, hogy ők nagyon jól tudják, hogy mi nem csináltunk semmit, de feltételezik azt, hogy ha lett volna időnk, akkor ártottunk volna a szovjet hadseregnek. És akkor kihirdették az ítéletet. Felsorolták a tisztet, még az őrmestereket is - ezeket mind halálra ítélték. Mi voltunk tizenegyen, akik önként kimentünk a frontra, akik otthagytuk ezt az alakulatot, mi 8 évet kaptunk. Voltak páran, akik 15 évet kaptak, akiknek a nevét pedig addig nem olvasták, azok mind 10 évet kaptak.

Rózsás János: 1945. február 6-án elítéltek bennünket. Amikor egy szerelvényre való ember összejött, február 10-én bevagoníroztak minket. Kivitték Odesszába. Az odesszai börtönben hat hétig voltam, egészségügyi zárlatban. Ez az idő elég volt ahhoz, hogy az oda bezsúfolt rabok közül különböző rabszállítmányokat állítsanak össze. Én egy olyan szállítmányba kerültem, amelyiket Nyikolajev városába vittek, 120 kilométernyire Odesszától. Első munkánk, amit még 1945 áprilisában meg is kezdtünk, romeltakarítás volt. Egy hatalmas, a németek által lebombázott hajógyár romjait kellett eltakarítani. Így kezdődött az én lágeri életem, így kezdtem törleszteni a tíz esztendő, amiből kereken kilencet le is töltöttem, 1953 decemberéig.

✱

Az ország területén még folytak a harcok, amikor megjelent az 529-es számú miniszterelnöki rendelet a fasiszta katonai és politikai

szervezetek felosztatásáról. Ennek értelmében szűnt meg a levanteegyesület is. A leventékkel szembeni megtorlás gyors és látványos volt. Az első per Debrecenben zajlott, ahol a bírák egy 18 éves volt levante tetteit mérlegelték. Ugyanitt, Debrecenben raboskodott ekkor már Bélydy-Bruckner Alajos vezérezredes, országos levante-főparancsnok is, akit július közepén halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytiglan kényszermunkára változtatták. Néhány hét múlva a Népszava már minden testnevelő tanár és levanteoktató szigorú felelősségre vonását követelte. Azzal a javaslattal álltak elő, hogy a testnevelő tanárt a jövőben inkább sportoktatónak nevezzék, mert annak nincs olyan merev, fegyelmező, rossz emléké a népszerű. A levanteegyesületek vagyonát a pártok osztották fel. A vezetőket kényszermunkatáborba, börtönbe vagy akasztófára küldték. Arról, hogy a határokon túl legalább százezer magyar, köztük ártatlan, frontra hajszolt levanték raboskodnak, már senki sem beszélt.

Nagy István: 13-án vittek el hazulról, de az ítélethirdetéstől, 1945. április 20-ától kezdődött az én büntetésem. 1953. április 20-áig bent voltam lágerben. 21-én reggel már kiengettek, de akkor megmondták, hogy engem haza nem eresztenek. Egyetlen, 58-as paragrafussal elítélt személyt se engedtek haza, még az oroszokat sem. Mehetünk ki Szibériába, örökös száműzetésre. Mondtam nekik, hogy én magyar állampolgár vagyok, nyolc évre ítélték el engem 1945-ben, lám lejárt a nyolc évem, kitöltöttem - most miért nem engednek haza? Hát, azt mondja - nem lehet. Ez Moszkvának a parancsa. Sztálin halála után aztán a légerekből a magyarokat hazahozták. De mi már kint voltunk a száműzetésben, ott kellett a munkaerő! Három évet húztam még rá. Pontosan két hónap híján tizenegy évet töltöttem kint.

Rózsás János: Az embernek a háta borsózik, ha arra gondol, hogy micsoda sorsnak tettek ki bennünket, és micsoda szerencse, hogy a véletlen mindenütt nekünk kedvezett! Mert nem került sor igazán a bevetésre, a fogságba esés-kor nem lőttek agyon bennünket az oroszok, hanem csak elítéltek tíz évre, és némelyikünk - nem mindenki - túlélte a tizből a kilencet.

Nagy István: 1951-ben Karagandában dolgoztam. Két évet húztam ott le a szénbányában. Voltunk ott valami hatan, heten vagy talán nyolcan is magyarok. Minden negyedévben bejöttek a foglyokhoz ezek a piros nadrágos vezérkari tisztek. Odamentünk hozzá, magyarok, hogy: „Kérem, grazsdanyin nacsalnyik, mondja azt meg nekünk, hogy minket - miután már a hadifoglyokat hazaengedték, mert már azt megtudtuk, mert a ruszkiak olvasták az újságban -, hát minket miért nem engednek haza?” Azt mondta az a tiszt, hogy mi már magukat is hazaengedtük volna, de a maguk prezidentje azt mondta, hogy magukra otthon nincsen szükség. Szó szerint ezt mondta, oroszul. Hát most képzelje el, már hatodik éve vagyunk kint, dolgozunk, 48-50 kilós emberek dolgoznak a szénbányában, rézbányában, és amikor hazahoztak volna bennünket, Rákosi azt mondta, hogy miránk itthon nincs szükség!

Berentés Tamás: Nyolc év után tértem haza. Itthon aztán, eléggé finoman mondva, másodrendű állampolgárként éltem. De aztán rehabilitáltak, és magyar hazámtól is megkaptam az elismerést. Nem panaszkodhatom. A honvédelmi miniszter úr soron kívül előléptetett őrnaggyá, az államelnök úr kitüntetett... Nem panaszkodhatom.

●
Üzenet jött messze-messze földről,
Halványzöld-szín tábori levél.
Aki írta a szívével írta,
Minden sora őszintén beszél:
Sokkal jobban szeretlek, mint máskor,
Minden percben rád gondolok százszor,
Valahol Oroszországban...

Muszkaföldre lassan jár a posta,
Alig várják már a válaszom.
Meggérem a rádiótól szépen,
Közvetítse kívánság-dalom:
Sokkal jobban szeretlek, mint máskor,
Minden percben rád gondolok százszor,
Valahol Magyarországon,
Valahol Magyarországon.
(Karády Katalin: Valahol Oroszországban)

●
Az összeállítás a Zala rádióban 1999. december 26-án elhangzott műsor szerkesztett változata.